НАР БИТКИСИНИН СУ РЕЖИМИ

Т. Ј. ҺАЧЫЈЕВ, кәнд тәсәррүфаты елмләри намизәди
М. М. ӘЛИЈЕВ, елми ишчи

Азәрбајҹан Багчылыг Субтропик Биткиләр үзрә Истеһсалат Бирлији

З. А. ӘЛИЈЕВА, баш мүәллим

Азәрбајҹан Дөвләт Кәнд Тәсәррүфаты Академијасы

Мејвә ағачларынын суја олан тәләбаты нормал һала салмајана гәдәр, мәһсулдарлығы јүксәлтмәк үчүн апарылан башга агротехники тәдбирләр һеч бир вахт көзләнилән нәтиҹәни вермәз.

Нар биткисинин гәдим заманлардан беҹәрилмәсинә бахмајараг, бу күнә кими онун мәһсулдарлығы чох ашағыдыр. 1980-ҹы илләрдән институтумузун Көјчај дајаг мәнтәгәсиндә вә 1990-ҹы илдән башлајараг АДКТ Академијасынын тәдрис-тәҹрүбә тәсәррүфатында апарылан тәдгигат ишләри көстәрди ки, мәһсулдарлығын ашағы олмасынын әсас сәбәбләриндән бири нар бағларында елми-ҹәһәтдән әсасланмыш су режиминин олмамасыдыр. Нар коллары гураглыға давамлы олмагла нәмлијидә чох севән биткидир, она көрә дә гәдимдән халг арасында белә зәрб мәсәл вар ки, “Нар ајағыны суда, башыны исә күнәшдә севәр”.

Мүәјјән едилди ки, ил бoју нар колларынын суја олан еһтијаҹы ејни олмадығындан, онун һәр инкишаф мәрһәләсиндә апарылан суварманын мәгсәди мүхтәлифдир. Белә ки, јазда апарылан суварманын әсас мәгсәди колларын көк системиндә фәал (әмиҹи) көкләрин мигдарынын артмасына шәраит јаратмагдыр. Нә гәдәр фәал көкләрин мигдары чох оларса, о гәдәр колларын гидаланмасы јүксәлир. Бу бахымдан мартын әвәлләриндә апарылан суварманын бөјүк әһәмијјәти вар. Нар колларында векетатив тумурҹугларын инкишафы башлајандан онларын суја олан тәләбаты сүр’әтлә артыр.

Биринҹи векетасија сувармасы бу дөврдә һектара 550-600 $м^3$ нормасы илә апарылмалыдыр. Мајын әввәлиндә, чичәкләмәдән габаг һектара 500 $м^3$ нормасы илә апарылан суварма чичәкләрин мајаланмасында мүсбәт тә’сири вар, чүнки мајаланма кедән заман чичәкләрдә су вә суда һәлл олунмуш маддәләр кифајәт гәдәр олмалыдыр.

Чичәкләнмәнин сонунда, јумуртачығы инкишаф етмәјән чичәкләрин вә зәиф инкишаф етмиш мејвәчикләрин төкүлмәсиндән сонра, иллик зоғларын бөјүмәси вахты нар колларынын суја олан тәләбаты ән јүксәк олур, она көрә дә 3-чү векетасија сувармасыны һектара 750-800 $м^3$ нормасы илә апармаг мәсләһәтдир.

Ијул ајынын 2-чи онкүнлүјүндә, мејвәчикләрин бөјүмәси вә иллик зоғларын икинҹи бој артымы башлајан вахты һектара 600 $м^3$ нормасы илә 4-чү суварма апарылмалыдыр. Һаваларын иглим шәраитиндән асылы олараг мејвәләрин бөјүмәсиндән онларын јетишмәсинә гәдәр азы 2-3 векетасија сувармалары апарылмалыдыр.

Тәҹрүбәләримиз көстәрир ки, торпагда нәмлијин ашағы дүшмәси (хүсусилә сентјабрда) илә колларда мејвәләрин партламасы јүксәлир.

Суварманын нар колларынын мәһсулдарлығына вә мејвәләрин кејфијјәтинә тә’сирини даһа әјани көстәрмәк үчүн чохиллик тәҹрүбәмиздән әлдә едилмиш рәгәмләрдән көрмәк олар. Көјчај дајаг мәнтәгәсиндә 1985-1990-ҹы илләр үзрә апардығымыз тәҹрүбә вариантларындан алынан нәтиҹәләр 1-ҹи №-ли ҹәдвәлдә көстәрилир.

1-чи чәдвәл

Суварманын нар колларынын мәһсулдарлығына тә'сири (1985-1990-чы илләр үзрә орта рәгәм)

Сортлар	Суварма сајы	Торпағын тарла су тутуму	Мәһсулдарлыг		Тәчрүбә дәгиглији	Артым	
			ағачдан	һек/сент		һек/сент	%
Гырмызыгабыг	2-3	60-65%	8,2	33,1	3,05	—	—
	6-8	80-85%	14,1	56,4	2,92	23,3	70,3
Чәһрајы күләјшә	2-3	60-65%	10,1	40,4	2,08	—	—
	6-8	80-85%	17,6	70,6	3,03	30,2	74,7
Бала Мүрсәл	2-3	60-65%	9,5	38,2	2,75	—	—
	6-8	80-85%	16,9	67,6	3,20	21,4	56,0

2-чи чәдвәл

Суварманын нар мејвәләринин кејфијјәтләринә тә'сири

Суvармаларын сајы	Торпағын торла сутутуму, %-лә	Гырмызыгабыг			Чәһрајы күләјшә			Бала Мүрсәл		
		һүндүрлүјү, см	ени, см	чәки, гр-ла	һүндүрлүјү, см	ени, см	чәки, гр-ла	һүндүрлүјү, см	ени, см	чәки, гр-ла
2-3	60-65%	5,5	7,5	190-200	6,5	7,5	250-260	7,0	7,5	250-260
6-8	80-85%	7,5	8,0	230-250	8,5	9,0	280-300	9,5	9,5	290-310

Чәдвәлдән көрүндүјү кими чох суварылан (6-8) колларын азсуварылан (2-3) коллара нисбәтән мәһсулдарлығы һәр үч сортда јүксәк олур. Белә ки, һектардан артым: Гырмызыгабыг сортунда 23,3 сент (70,3%), Чәһрајы күләјшә с. 30,2 с. (74,7%), Бала Мүрсәл с. 21,4 с. (56,0%) АДКТ Академијасынын Говлар-Сары тәчрүбә бағларында Гырмызыгабыг сортунда да әлавә суварма һесабына һектардан мәһсулдарлыг 30% артмышдыр.

Сортлар үзрә апарылан (һәр вариантдан 30 мејвәнин) мејвә өлчү вә чәкисинин нәтичәләри 2-чи чәдвәлдә көстәрилир. Чәдвәлдән көрүнүр ки, һәр 3 сортун чохсуварылан колларын мејвәләри һәчмдә ири, чәкидә исә ағыр олмушдур. Апарылан биокимјәви анализләр көстәрир ки, әлавә суварма һесабына јүксәлмиш мәһсулдарлыг мејвәләрин кејфијјәтинә мәнфи тә'сир көстәрмир. Әксинә, мејвә тәркибиндә олан "С" витамини, гуру маддәләр, үмуми шәкәр вә с. јүксәк олур.

Пајызда, ағачларын јарпаглар төкүләндән сонра апарылан пајыз дојдурма суварманын бөјүк әһәмијјәти вар, бу суварманы 1000 $м^3$ нормасы илә апармаг мәсләһәт көрүрүк.

УОТ 634.11: 631.811:631.5

МЕЈВӘ БИТКИЛӘРИНИН МҮХТӘЛИФ ЧАЛАГАЛТЫЛАРЫ ВӘ ЧАЛАГАЛТЫ-СОРТ КОМБИНАСИЈАЛАРЫ ҮЧҮН БАҒЛАРЫН ДАҺА СӘМӘРӘЛИ ӘКИН СХЕМИ

Т. Ч. КӘРИМОВ, кәнд тәсәррүфаты елмләри намизәди

Азәрбајчан Бағчылыг вә Субтропик Биткиләр үзрә Елм-Истеһсалат Бирлији

Мејвә ағачларынын бөјүмәси, инкишафы вә мәһсул вермәси үчүн ајрылмыш әкин схеминдән асылылығы дүнјанын бир сыра алимләри тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир. Мејвә ағачларынын әкин схеминдән асылылығынын илк нәзәри әсаслары кечән әсрин танынмыш алимләриндән В. И. Еделштејнә мәхсусдур. Молдава республикасы шәраитиндә М. М. Адаскалитсиј (1981), Краснодар вилајәтиндә В. Н. Попов (1990), Полша Республикасы шәраитиндә Мика А. (1987) вә башгалары бағчылыгда әкин схеминин мүһүм чәһәтләрини гејд етмишләр.

Азәрбајчанын дағәтәји зонасы олан Губа рајону шәраитиндә алма сортларына сәмәрәли әкин схемини мүәјјәнләшдирмәк мәгсәдилә 1987-1995-чи илләрдә